

КАКОВ МЕНТОР/ НАСТАВНИК ПОСАКУВАМЕ?

PhD Snezana Jovanova – Mitkovska, Faculty of educational sciences, University "Goce Delcev" - Stip

Апстракт

Поаѓајќи од општата цел на практичната настава која се однесува на насочување и осамостојување на студентот за активно учество во наставниот процес, како и посебните цели поставени во различните фази низ кои поминува реализацијата на истата: запознавање, непосредно учество, самостојна реализација на активности, имајќи ги во вид и одговорностите и задачите на студентот низ одделните фази, професорот ментор, клучно е и прашањето за улогата, задачите и одговорностите на менторот/наставник, како еден од најважните партнери во образованието на студентите/идни наставници.

Во трудот презентираме и резултати од спроведено истражување чија главна цел беше утврдување на ставовите и мислењата на студентите/ идни наставници за тоа каков наставник ментор сакаат во училиштата? Субјекти на истражувањето беа студентите од четврта година на Факултетот за образовни науки во Штип. Наведуваме и конкретни предлози за карактеристиките на добриот ментор/наставник како и предлози за унапредување на професионална пракса за студентите како императив за унапредување на образованието на наставниците.

Клучни зборови: ментор, студент, практична настава, пример

HOW MENTOR/TEACHER WE WISH?

PhD Snezana Jovanova – Mitkovska, Faculty of educational sciences, University "Goce Delcev" - Stip

Abstract

Starting from the general objective of the practical instruction concerning the direction and independence of the student to participate actively in the teaching process, and specific objectives set in the various stages through which passes the realization of the same: getting directly participation, independent implementation of activities, taking in mind the kind and the tasks and responsibilities of the professor mentor, student, through various stages, crucial is the questions about the role, tasks and responsibilities of the mentor / teacher, as one of the most important partners in the education of students / future teachers.

In the paper we present the results of the survey whose main objective was to determine the attitudes and opinions of students / future teachers about what they want in a mentor teacher schools?

Subjects of the research were students of the fourth year of studies of the Faculty of Educational Sciences in Stip. We placed specific suggestions on the characteristics of a good mentor / teacher and proposals for improvement of professional practice for students as imperative for the improvement of teacher education.

Key words: mentor, student, practical instruction, example

Вовед

Иницијативите, заложбите за квалитет во образованието кои во последно време се случуваат во нашата земја, неминовно се иницијативи за подигање на квалитетот во едукацијата на наставниот кадар. Ова од причина што „наставниците ја имаат централната улога во унапредување на образованието и воспитанието, затоа што тие непосредно влијаат на учењето и развојот на учениците. За поттикнување на развојот на учениците, неминовна е промена во односот помеѓу наставникот и ученикот. Без посилно изразени

интеракциско-комуникациски односи, без почитување на ученикот како личност, развивање на позитивна социо-емоционална клима во одделението, заедничко решавање на проблемите, а не наметнувања на решенија од страна на наставникот, развивање на демократски односи во училиницата, не е можно ниту успешно реализирање на воспитно-образовната работа.“ (Јованова, С., 2014 според Попова,-Коскарова, Р., 2008:19).

Токму затоа, факултетите за едукација на наставници постојано работат на редизајнирањена нивните студиски програми, во согласност со светските и европските тенденции, во согласност со европските определби за наставнички компетенции, во согласност со глобалните цели на државата за континуираното образование на наставниот кадар, во согласност со целите поставени во Националната програма за развој на образованието и др. документи, се во насока на едуцирање на прогресивни, проактивни, стручни и професионално обликувани наставници.

Посебно внимание при редизајнирањето на наставните програми на Факултетите за едукација на наставен кадар, а согласно со упатените забелешки за недостатоците на постојните програми, се посветува на застапеноста на практичната настава на студентите-идни наставници/воспитувачи.

Имено, во креирање на концептите на програмите, посебно внимание се посветува на можноста за стекнување на повеќе практично искуство, т.е. креирање на услови за интензивна професионално педагошка пракса преку која студентите ќе ги практикуваат теоретските знаења и ќе стекнуваат професионални компетенции во текот на студирањето, да постигнат баланс во комбинацијата на академски знаења и практично искуство, стекнување на професионални компетенции.

Зошто е потребна и значајна практичната настава на студентите

Улогата и значењето на практичното искуство кое го стекнува секој човек е истакнато уште од дамнина. Тоа го потврдува и мислата на Рубинштајн според кого теоријата без пракса е мртва, а практиката без теорија е слепа. Всушност станува збор за меѓусебно испреплетување на овие два аспекта т.е. практичната настава претставува логички след по теориските предавања, вежби, можност за утврдување на вистинитоста на теоретските сознанија, нивна потврда или отфрлање како резултат на практичната дејност.

Трансферирано во сферата на наставничката едукација тоа би значело можност на лице место да се искуси, да се оспособи студентот, иден наставник/воспитувач за практична примена на она кое се учело на факултет како теорија, т.е. да се проба, практикува конкретен пристап, метод на учење, поучување, примената на конкретни извори, средства, материјали..., да се стекне сенс за работа во училиница, работа со „жива материја“..

Всушност, студентот се поставува во ситуација да планира, имплементира, евалуира во наставата од различни наставни предмети; стекнува умешност и вештина во одржување на училичка клима, можност за менаџирање со средства, време, простор; можност да практикува различни видови на настава, т.е. му се овозможува да го поврзе теориското со практичното искуство, критички размислува за истото, формира сопствен педагошки стол, станува свесен колку неговата идна професионална кариера зависи од применливоста на знаењето кое го поседуваат; стекнува самодоверба, ги развива способностите за комуникација; учи за административните обврски...

Carrel, leask &Turner (1997, според Cairns et al., 2012:172) ќе истакнат дека „педагошката пракса е фаза во која знаењето на идниот наставник напредува многу побргу и поинтензивно од било која друга фаза од неговиот професионален развој“.

Истата е неопходен извор на знаења и искуства за наставата и учењето во училиштето, детската установа, во оспособувањето на идните учители (наставници, воспитувачи) за успешен старт во оваа професија и за успешна реализација на едукацијата на децата/учениците, како и за реализација на се побројните и посложени улоги кои ги има учителот во современото училиште.

Ваквото согледување е поткрепено и со определбата дека „крајната цел на практичната настава е да идните наставници бидат способни да ги поврзуваат знаењата и вештините стекнати во рамки на различните предмети во еден целосен пристап и да ги применуваат во непосредната воспитно-образовна работа во одделението, т.е да се оспособат за примена на стекнатите теоретски академски знаења и педагошки теории во комплексните услови на наставата„. (Stanojević, D., 2014:3)

Професионална педагошка практика во иновираните наставни програми е нивен дел, а се однесува посебно на практична обука на идните наставници. "Практична обука на студентите за нивната идна професија како наставници, е неделива целина од работата на наставникот во основно училиште. .. Во основното училиште наставниците извршуваат бројни наставни активности со своите ученици. Наставникот има најголемата одговорност за образовните достигнувања, достигнувања кои имаат доживотни последици на наредните генерации. Неопходно е да се истакне дека професионалниот профил на наставникот е динамичен, а наставникот мора да ги следи и очекуваните промени во воспитанието и образованието ... Затоа концептот на образование за наставници е така замислен, да обезбеди успех во образованието на наставниците и учениците во динамични услови, денес, утре, но, исто така, да ги предвиди и промени во училиштата и образованието и во иднина ". (Bezić et al, 2002: 110)

Бројот на трудови кои ја третираат оваа проблематика од ден на ден се повеќе расте. Спроведени се истражувања чии резултати наоѓаат директен импакт на реализирање на студиските програми и на промена на пристапите во нејзиното имплементирање.

Резултатите од компаративната анализа на курикулумите (истражување спроведено од Britten (1985) воделе кон насоки за промена на пропорционалниот однос на теоретските предмети и практичната настава и на воведување на нов современ пристап во нејзината **имплементација**, најнапред симулации-микронастава, тимска настава, па самостојна работа и реализација во вежбалните-училниците, занималните..

Gajić, O. и Budić, S. (2006) ги испитуваат принципите на организација на педагошката пракса во Финска. Резултатите од нивното истражување се во насока на нејзина имплементација во курикулумите уште од почетокот на студирањето.

Резултатите од нивните истражувања се во насока на нејзино спроведување во наставната програма од почетокот на студиите. Според овие истражувања со практичната настава се почнува во првиот семестар и се продолжува во вториот семестар, кога студентите имаат можност за интеграција на теоретските знаења и практичните активности, кои од ден на ден стануваат се покомплексни. Во првата година, практиката има ориентационен карактер, во втората година на студии студентите врши интензивно две-неделно следење на воспитно-образовниот процес. Во текот на третата година на студии, студентите се стекнуваат со компетенции за настава, а во четвртата година практиката трае четири недели и вклучува стекнување искуство за воспитно-образовната работа. Овој модел на имплементација на практичната настава е прифатен во повеќето европски земји.

Овој модел на имплементација на практичната настава е прифатен во повеќето Европски земји.

Основна идеја на овој модел е всушност обезбедување на системска поврзаност на факултетите и школите за практичниот дел од обуката, т.е. поврзување на теоретските принципи со практиката, можноста за нејзино истражување и унапредување.

Во Р. Македонија со истражување на оваа проблематика, а како резултат на согледаните слабости, реализирано емпириско истражување, како и на база на подетално теоретско проучување, се занимаваше канцеларијата за образование на мисијата на ОБСЕ, која во соработка со претставници од наставничките факултети, работеше на изработка на упатство за изведување на практичната настава на студентите од наставничките факултети, кое беше прифатено од страна на интегрираните университети и имплементирано за реализација на истата.

Она на што е потребно понатаму да се работи е изградбата на модел на практично-педагошко оспособување за сите наставници (предучилишно, основно и средно образование) кој би подразбирал интеграција на теоретските и практичните знаења во насока на што поголема компетентност за наставничката професија за 21 век, модел кој ќе подразбира, упатува на тесна поврзаност на универзитетите, факултетите со образовните институции-градинките/ училиштата.

„Образованието на идните наставници треба да биде мултидисциплинарно, да обезбеди што е можно пошироко предметно знаење, добро познавање на педагогијата, вештини и компетенции“. (Budić 2005:18).

Реализацијата на практичната настава на студентите идни наставници/воспитувачи се реализира во вежбалните- детските градинки, училиштата. Клучната улога во реализацијата на практичната настава ја имаат менторите наставници, студентите и професорот ментор од високообразовната институција.

„На тоа поле посебно важна улога има менторот, кој настојува да го прикаже хуманиот карактер и убавината на учителската професија, не заобиколувајќи ги ни потешкотиите, проблемите кои во таа работа се јавуваат. Тој е оној кој им го покажува на студентите животот во вежбалната, им раскажува за својот животен пат, за своите ученици, колеги, за иднината на нивниот позив (професија), настојувајќи да со студентите изградат што поблизок однос/ На тој начин влијаат на нивната свест за позивот. Сето тоа ја поткрепува исклучителната важност на педагошката дејност која со студентите ќе се одвива во вежбалните“. (Vaspremi, 1988:223).

Менторирање/менторство, ментор

Пронајдовме различни дефиниции за менторирање во различни области. Во економијата е дефинирано како ". Взаемен, соработнички однос помеѓу клиентот и менторот ... Целта на менторство е да им овозможи континуирано подобрување на вештини и знаење, за да се овозможи развој на кариера" (Аврамовиќ, М. et al, 2012 година.: 7)

Во педагошката наука значи "заеднички интерактивен однос, однос на еднаква партнери во кои ниту една од партнерите не се поставува себеси во позиција на моќ над другите, меѓу неискусната личност, искусниот учител и помалку искусниот студент во наставниот процес“.

Менторирањето е незамисливо без личноста која го води тој процес на менторирање, менторот.

Тој е „ личноста која поседува невозможна комбинација на вредности: мајсторско познавање на наставниот процес; способност да јго предизвика и одржи вниманието на децата од многу различни социјални, економски и културни средини; способност за успешно комуницирање со деца со различни интелектуални можности, научничко познавање на различни наставни предмети,; топла емпатиска личност; способност да воспостави срдечни, соработнички односи со колегите како и умешност успешно да соработува со колегите. Секако само мал број луѓе можат да ги одиграат сите овие улоги успешно (Woodring, navod Landsheer, 1985:505).

Од ваквата определба за личноста на менторот можно е и одредување на критериумите врз основа на кои би се бирал идниот ментор наставник во училиштата.

Посебно за нас е значајна соработката на менторот наставник со студентот во реализација на практичната настава.

Менторот ја има улогата на клучен посредник во реализирањето на педагошката пракса и е извор на секаков вид на поддршка на студентот, на стартот на нивниот професионален развој.

Менторот е лицето со кое ученикот влегува во меѓусебна врска, во која и низ која учителот постепено ги води, ги учи, ги поддржува, ги поттикнува, ги мотивира во процесот на стекнување на знаење, стекнување практично искуство, вештини за наставничката

професија. Наставникот ментор го води студент во имплементација на теоретско знаење во пракса, го воведува во конкретни образовни ситуации и му помага во комуникацијата и работата со деца. Во овој процес, наставникот се води врз основа на однапред подготвен план, како резултат на интеракцијата, како и соработка со лица од високообразовна институција, професор ментор, татор. Менторот и студентот се партнери во процесот на пракса и обука на идните наставници. Нивната меѓусебни односи е врската помеѓу теоретски знаења и ефективна имплементација во наставата или ефективна практика. Наставникот ментор има различни улоги во овој процес на меѓусебна интеракција со студентите како: еднакви партнери, истражувачи, човек кој е секогаш подготвен да обезбеди повратни информација за успехот, неуспехот, да обезбеди насоки за подобрување, презентираа практични активности; лице кое е секогаш позитивен пример; Поддржувач, човек кој постојано дава, нуди емоционална и професионална поддршка врз основа на јасно наведено очекувања; Критички пријател, менаџер, помагач во процесот на развивање на способноста за рефлексивен пристап во наставата; поттикнувач, мотиватор анализатор, евалватор ...советник во процесот на развивање на способноста за рефлексивен пристап и наставата, поттикнувачот, мотиватор аналитичар, евалватор

Овие различни улоги укажуваат на бројните задачи кои треба да ги исполни менторот наставник:

Да се подготви план и програма за практична обука во соработка со професор-ментор на високообразовни институции;

- Запознавање со структурата, организацијата, начинот на управување, кодексот на однесување, соработка со другите засегнати страни во работата на образовната институција;

- Да се информира за студентот со форми на обезбедување во училиштето / предучилишна установа;

- Постепено воведување на студентите во различните фази на формалното, професионално и лично образование;

- Да се презентираат добри примери на наставната пракса, менторски часови;

Бројни задачи, бројни улоги. Но, ова не значи дека тој е таа личност која треба да има решение за се, но искусен стручњак кој умее да користи мноштво на стратегии со кои постапно, успешно ќе го води студентот во процесот на стекнување на практични искуства, сознанија, „моделот“ за идентификација на идниот современ наставник.

Оттаму и клучни се неколку прашања кои се однесуваат на изборот и критериумите за избор на ментори наставници во образовните институции, прашања поврзани со соработката на релација факултет за едукација на наставници и образовни институции, прашања околу моделите на менторирање и....

Се обидовме да побараме одговор на едно од прашањата т.е.„каков ментор наставник посакуваме?. Во таа насока реализиравме квалитативно истражување во кое целта беше утврдување на ставовите и мислењата на студентите/ идни наставници за тоа каков наставник ментор сакаат во училиштата? Субјекти на истражувањето беа студентите од четврта година на Факултетот за образовни науки во Штип. Се примени дескриптивно аналитичкиот метод, а од техниките се примени интервјуирање и инструментот протокол за врзано интервју. Примерокот беше случаен и го сочинуваа 13 студенти од женски пол од четврта година на Факултетот за образовни науки од Штип и Струмица.

Резултати и интерпретација

Врз основа на претходно најавен разговор во слободна и пријатна атмосфера се одвиваше интервјуирањето на испитаниците. Им беа поставени повеќе прашања кои се однесуваа на реализацијата на практичната настава (упатување, реализација, тешкотии на кои наидуваат) одговорностите и улогите на менторите наставници, нивните ставови и мислења за меѓусебната соработка како и нивните мислења за тоа каков ментор наставник

посакуваат, кои квалитети истиот треба,би требало да ги поседува, како и нивните размислувања за унапредувањето на практичната настава за нивните идни колеги.

Во донос на првата група на прашања која се однесуваше на практичната настава (клиничка, педагошка практика, методска и педагошки стаж) студентите ги дадоа следните одговори:

- Со практичната настава започнуваат во прва година (клиничка пракса, па понатаму педагошка практика, методска од втора до четврта година и педагошки стаж во четврта година.

- Практичната настава ја реализираат во училишта/градинки кои им се посочуваат од страна на професорите, асистенти од ФОН:

- Добиваат конкретни насоки што и како треба да понесат со себе и инструкции што конкретно треба да следат во прва година (означено е во дневник изработен согласно упатството за изведување на практична настава

- Се упатуваат во конкретни одделенија, кај конкретни ментори (немаат информации зошто се одбрани токму тие наставници)

Што се однесува до нивниот прв контакт и впечаток од менторите наставници го истакнаа следното;

М.И. Првиот контакт со ментор наставникот беше одличен. Наставникот љубезно ме прими, ми кажа доколку имам потреба од негова помош да му се обратам за што и да ми треба, присуствуваше на сите часови во текот на денот додека ја извршував практичната настава и ме корегираше во сите мои пропусти незабележително со што кај децата не би оставила некој лош впечаток. Јас сум потполно задоволна со него

Л.П. „ Од менторот наставник имав коректен однос. Ми ги посочи значајните работи на кои треба да внимавам при изведувањето на наставата.,,

И.Т. Првиот контакт беше преку добра комуникација, добра соработка и нагласување на обврските при реализирање на практична настава“.

Ретко се менторите наставници кои се нељубезни. Во текот на овие четири години само еднаш се случи да има наставник кој воспостави со нас само еде професионален, но коректен однос, насока самоз а лекцијата без инструкции за нејзината успешна интерпретација.

Сите истакнаа дека при реализација на практичната настава се среќаваат со низа на потешкотии од типот: несигурност и нефлексибилност; немање на прецизност, недоволна оспособеност за реализација на воннаставни активности и додатна и дополнителна настава, работа со деца со посебни потреби; несоодветен избор на методи, средства, материјали за работа, техники и извори на информации; недоволно сознанија за реализација на административните обврски.

Во однос на прашањата за *поддршката и односот на менторот наставник*, испитаниците повеќето од нив, истакнаа дека од менторите наставници добиваат поддршка најмногу за: одржување на климата, дисциплината во училницата, помош во реализацијата на наставниот час, а најмалку за подготовка на планот за реализација на наставниот час, наставен ден. Запрашани зошто е тоа така, испитаниците се изјаснија дека подготовките ги изработуваат самостојно, врз основа на некои мали инструкции, понекогаш и не од наставниците ментори, но помошта ја добиваат воглавно од професорот ментор или од асистентот.

Помошта и поддршката која ја добиваат од менторите наставници ја добиваат најчесто за Одредување на наставни методи, средства и техники кои би се користеле во наставата, како и воспоставување на работна атмосфера во училницата...

В.А. На почетокот помошта беше потребна во се, но со текот на времето можеме да кажеме дека ни беше потребна минимална помош.

Втората група на прашања се однесуваше на изборот и критериумите за избор на ментор наставник, одговорноста која ја имаат наставниците ментри и квалитетите кои треба да ги поседуваат.

Сите испитаници се согласни дека менторот наставник има *одговорна и напорна работа*

А.Ј. Сметам дека менторот наставник има одговорна и напорна работа, а и голема улога при стекнувањето на наставнички компетенции кај студентите, доколку ни посочи и ни укаже на важните аспекти при работата со учениците, во иднина при работата со учениците ќе знаеме на што треба да се внимава.

Во врска со прашањето дали секој наставник може да биде ментор, сите испитаници го дадоа одговорот „Не“

Според испитаниците менторот наставник треба да биде:

М.И. Пред се ментор наставникот треба да биде трпелив, одговорен, флексибилен со што би можел да се прилагоди кон сите студенти во зависност од нивниот начин на работа, да знае како да им помогне кога тие немаат решение или заглавиле во одредена ситуација, да биде коректен, да критикува кога е потребно со што студентот ќе го подобри своето наредно излагање.

Наставници кои имаат добра комуникација, наставници кои се љубезни и покажуваат почит кон личноста на секој, кои се спремни во секој момент да ви укажат помош ако најдете на потешкотии, оние кои соработуваат, кои воспоставуваат пријателски однос и имаат доверба.

Оние наставници кои ќе посетуваат соодвети обуки за ментор наставници и кои ќе ги поседуваат соодветните критериуми кои ќе бидат одредени од страна на Факултетите за образование на наставници и воспитувачи.

Квалитети кои треба да ги поседуваат менторите наставници:

Добри комуникациски вештини, тимска работа, креативност, заинтересираност за работата што се извршува, да биде обучен за работата што ја извршува, да знае да воспостави мир, да се грижи, да помага, да соработува, да толерира, да биде педагошки водач, да биде советник, да дава пример, да не е пристрасен, да биде праведен, да биде експерт од својата област, да биде љубезен, толерантен, хуман, трпелив....

Како критериуми за избор на ментор наставник се посочени:

А.Г. Да има работен стаж минимум 3-5 години, претходно да има посетувано обуки за ментор наставник, даа бил ментор наставник барем 1 или 2 години.....

В.Ј. Да го има завршено потребното образование, да ја сака својата работа, да биде коректен во нејзиното извршување, да се труди, да биде добар мотиватор, лојален, да помага...

Последната група на прашања се однесуваше на нивните предлози за унапредување на практичната настава на факултетите за образование на наставници

Одговорите ги предаваме во целост:

- Повеќе менторски часови,
- поголема соработка,
- иновативност во материјалите кои студентите ги користат, поголема достапност до информации со училиштето со кое соработува
- Професорот ментор од факултет да им обрати повеќе внимание на студентите (идни наставници, воспитувачи), да има повеќе соработка, пријателски однос, почит, комуникација, помош, да владее доверба помеѓу проф.ментор и студентите и менторот професор, студентот, менторот наставник.....
- воведување на практична настава уште во првата година од студирањето,
- одредување на професор-асистент кој ќе биде задолжен само за практичната настава на студентите односно тој да врши поттикнување на студентите за најдобро извршување на практичната настава;

- група составена од професори и асистенти кои би ги контролирале начините и редовноста на извршување на практичната настава,
- одржување на практична настава во неколку училишта за да можат студентите да се запознаат и со наставата во комбинирани паралелки....

Изнесените ставови на студентите јасно говорат за нивниот развиен сенс за наставничката професија, имајќи го во вид фактот возрасна структура-апсолвенти на ФОН. Студентите умешно ги идентификуваат јаките и слаби страни во реализацијата на практичната настава; јасни ја согледуваат улогата, задачите и обврските кои треба да ги има менторот наставник,. Ваквите нивни размислувања се потврдуваат и со нивните предлози за квалитетите за менторот наставник, точното назначување на критериуми за неговиот избор, како и препораките за унаредување на овој значаен сегмент од нивното образование.

Заклучок

Менторирањето, критериумите за избор на ментор наставник, се клучни за успешно реализирање на практичната настава на студентите. Интензивирањето на соработката на релација факултет за образование на наставници, училишта/градинки, МОН, БРО, меѓусебната соработка на универзитетите, професорскиот и соработничкиот кадар, студентите и претставниците од бројните НВО-и кои работат со оваа проблематика, можат да доведат до унапредување на овој доста значаен сегмент од едукацијата на современиот наставник.

Литература

- Bezić, K. i sur. U: Strugar, V. (ur.), (2002): *Koncepcija promjena odgojnoobrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa, str. 101-115.
- Budić, S, Gajić, O. i dr. (2008): *Didaktičko-metodički aspekti studentske prakse u partnerskim relacijama fakulteta i škola*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Caires, S., Almeida, L., & Vieira, D. (2012). Becoming a teacher: student teachers experiences and perceptions about teaching practice. *European Journal of Teacher Education*, 35 (2), 163–178.
- Gajić, O. - Budić, S. (2006). Evropski standardi kvaliteta praktično-pedagoškog osposobljavanja studenata (inostrana iskustva), u: Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji: na putu ka „Evropi znanja“, (ured. O. Gajić), *Zbornik radova, knj. 2/European dimensions of changes in the educational system in Serbia: on the road to „Europe of knowledge“*, proceeding of papers, vol.2, Novi Sad: Filozofski fakultet, 337-348.
- Janković, P. (1994): *Profesionalno usmeravanje, selekcija i obrazovanje učitelja*, Novi Sad: Pedagoška akademija, str.9.
- Marentič Požarnik, B. (2006). Seminarji za mentor je kot priložnost za razvijanje kompetence in poglobljanje refleksije ob partnerskem sodelovanju s fakultetnimi učitelji. V: Peklaj, C. (ur.), *Teorija in praksa v izobraževanju učiteljev* Ljubljana: CPI FF.
- Stoll, L. (1996). *Changing our schools: linking school effectiveness and school improvement*. Bristol: Open University Press.
- Станојевић, Д. (2009). *Педагошка пракса и искуства ментора у професионалној обуци будућих учитеља*, Врање:
- Vaspreni, L. (1988): *Uloga vežbaonice u obrazovanju nastavnika osnovne škole u Manarskoj*, Pedagoška stvarnost br. 3, Novi Sad